

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Hana Märzová

**Šaty dělají člověka:
Oděv jako nositel významů**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Hana Märzová**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

MÄRZOVÁ, Hana. *Šaty dělají člověka*. Praha, 2011. 97 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.

Abstrakt

Tato práce se zabývá významy, jež oděvu přikládají studenti gymnázia. Posléze tyto významy srovnává s těmi, které jsou popsány v sociologické literatuře zabývající se oděvem a módou. Oděv je nejen ochranou lidského těla proti nepřízní počasí, ale také nositelem mnohých významů, které se vztahují k majiteli oděvu. Prostřednictvím oděvu je možné vyjádřit svůj sociální status a sociální roli, dát najevo své záliby, postoje, členství v různých skupinách i svůj životní styl. Odívání a móda jsou silně spjaty s mladými lidmi, pro něž je móda utvářena a kteří se zároveň na jejím vytváření spolupodílí. Pro adolescenty je oděv zvláště významný, protože mohou jeho prostřednictvím nejen vyjadřovat, ale také budovat svoji identitu a tím se nakonec zařadit mezi dospělé. Oděv také hraje významnou roli v našem vztahu k druhým lidem. Z analýzy rozhovorů se studenty vyplynulo, že významy, které oděvu přikládají, jsou podobné těm ze sociologické literatury. Pro informátory je klíčová svoboda v odívání, která jim umožňuje, aby byli sami sebou. Zjištění z rozhovorů poněkud odporují Simmelovi, když módu považují spíše za zdroj uniformity, zatímco originalita stojí mimo módu. Při vnímání oděvu druhých si informátoři uvědomují důležitost kulturního kapitálu, již zdůrazňoval Bourdieu. Souvislost stratifikačního systému a sociálních nerovností s oděvem si informátoři příliš neuvědomují. Oděv mezi jejich vrstevníky značí spíše členství v určité skupině.

Abstract

In this thesis the meanings given by students to dress are examined. Then, these meanings are compared to those discussed in sociological literature dealing with dress

and fashion. Dress is not only a protection of body against unpleasant weather but also a medium for meanings related to the wearer of the dress. Through a dress it is possible to express social status, social role, hobbies, opinions, membership in various groups and also lifestyle. Clothing and fashion are strongly associated with young people because the fashion is made for them and they contribute to its creation. For adolescents dress is a matter of particular importance because it enables them not only to express, but also to build their identity and thus reach adulthood. Dress has also an important role in our relations to other people. The analysis of interviews with students resulted in the finding that meanings given to dress by students are similar to those discussed in sociological literature. For interviewed students it is important to have a freedom to wear, what they want, because it enables them to be themselves. The findings from interviews rather contradict Simmel's assumption because a fashion is considered by interviewed students as uniform, while originality is located outside the fashion. Those students also realize the importance of cultural capital emphasised by Bourdieu. Dress is by interviewed students considered as a symbol of membership in groups rather than of social inequalities and position in stratification system.

Klíčová slova

Oděv, styl, identita, sociální nerovnosti, střední škola, studenti, školní uniforma.

Keywords

Clothes, style, identity, social inequalities, secondary school, students, school uniform.

Rozsah práce: 63 102 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. 5. 2011

Hana Märzová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své konzultantce Doc. PhDr. Jadwize Šanderové, CSc. za její trpělivost, ochotu a přínosné rady. Můj dík patří také všem informátorům za čas, který mi věnovali, a v neposlední řadě i mým rodičům a blízkým za jejich podporu nejen v době sepisování bakalářské práce.

Institut sociologických studií

Projekt bakalářské práce

1. Předpokládaný název práce

Šaty dělají člověka

2. Námět práce

Oděv neslouží jen k zakrytí nahoty a k ochraně těla před nepříznivým počasím, ale také k demonstraci našeho sociálního statusu, našich postojů a názorů a našeho životního stylu. To vše se tedy promítá do našeho oděvu, jímž tak dáváme svému okolí na srozuměnou, kam nás může zařadit.

Ve své bakalářské práci bych se chtěla zabývat tím, co se nejvíce promítá do oblečení středoškolských studentů a zda oni sami své oblečení vnímají jako nějakým způsobem ovlivňované svým sociálním statusem. Zajímalo by mě, zda a jak pociťují to, jak v sobě jejich oblečení odráží sociální nerovnosti, které existují mezi nimi a jejich vrstevníky. Chtěla bych zjistit, co by chtěli „říkat svým oděvem“ a co si myslí, že jím říkají, tedy jak se prostřednictvím svého oděvu prezentují navenek. Na druhou stranu, protože budu provádět rozhovory se studenty z jedné třídy, budu se snažit zjistit, jak každý z nich vnímá oblečení těch ostatních a co si myslí, že jím chtějí ti ostatní říci. Dále se budu moci zaměřit i na to, zda oblečení napomáhá k vytváření různých skupin uvnitř této třídy a zda je pro jednotlivé skupiny typický jeden určitý styl oblékání.

Dále by mě zajímalo, jaký mají v této souvislosti studenti názor na školní uniformy a zda by uvítali jejich zavedení. Znamenaly by pro ně uniformy spíše nepřípustné omezení jejich svobody nebo prostředek, který by, alespoň pokud jde o oblečení, smazával sociální nerovnosti mezi nimi?

3. Předpokládané metody zpracování

Data budou získána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s 6 – 10 studenty z jedné třídy gymnázia. Rozhovory budou vedeny na téma oblečení a významu, který mu studenti přikládají. Rozhovory budou pořizeny v období od září 2010 do ledna 2011 a následně okódovány a analyzovány za pomoci programu ATLAS.

Struktura práce:

1. Úvod
2. Teoretická část

3. Analýza dat
4. Závěry

4. Orientační seznam literatury

AUTY, Susan. ELLIOT, Richard. „Social Identity and the Meaning of Fashion Brands.“ *European Advances in Consumer Research* 3/1998: 1- 10.

BÖHM, Daniel. *Jedinečnost a řád v odívání*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2009. Vedoucí diplomové práce Olga Šmídová.

BOURDIEU, Pierre. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-04546-0

CORRIGAN, Peter. *The Sociology of Consumption: An Introduction*. London: SAGE Publications Ltd, 1998. ISBN 0-7619-5011-7

CRANE, Diana. *Fashion and its social agendas*. Chicago: University of Chicago Press, 2000. ISBN 0226117987

LENDEROVÁ, Milena. JIRÁNEK, Tomáš, DOUŠKOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. 1. díl: Dějiny hmotné kultury*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2001. ISBN 80-7194-414-9

ŠPAČEK, Ondřej. *Vliv sociálního postavení na životní styl v České republice*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2007. Vedoucí diplomové práce Jadwiga Šanderová.

VEBLEN, Thorstein. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-71-0

VLACHOVÁ, Klára. „Oděv a móda jako sociální fenomény.“ *Sociologický časopis* 31: 267 – 277.

ZÍTEK, Odolen. *Lidé a móda. Malá moderní encyklopedie*. Praha: Orbis, 1962.

5. Konzultantka

Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.

Obsah

ÚVOD	2
1. ODĚV JAKO SOCIOLOGICKÝ PROBLÉM	4
1.1 SOCIOLOGICKÉ POJETÍ ODĚVU A MÓDY.....	4
1.1.1 <i>Veblen a šaty jako výraz pekuniární kultury</i>	4
1.1.2 <i>Kant, Simmel a móda</i>	5
1.1.3 <i>Bourdieu, habitus a životní styl</i>	7
1.2 ODĚV JAKO ZNAK SOCIÁLNÍHO STATUSU A SOCIÁLNÍ ROLE	8
1.3 MÓDA A MLADÍ	9
1.4 ODĚV JAKO PROSTŘEDEK KOMUNIKACE.....	10
1.5 ROLE ODĚVU VE VZTAZÍCH K DRUHÝM LIDEM.....	11
2. METODA VÝZKUMU	12
3. ANALÝZA ROZHOVORŮ	13
3.1 SVOBODA A OMEZENÍ V ODÍVÁNÍ.....	13
3.1.1 <i>Omezení svobody v odívání školními uniformami</i>	15
3.2 STYL ODĚVU.....	17
3.2.1 <i>Styl a identita</i>	17
3.2.2 <i>Oděv jako maska</i>	20
3.2.3 <i>Individualita v odívání</i>	21
3.2.4 <i>Pohodlnost oděvu</i>	23
3.3 ODÍVÁNÍ JAKO NUTNOST A ZÁBAVA	24
3.3.1 <i>Originalita v odívání</i>	25
3.4 VÝZNAM ZNAČKOVÉHO ODĚVU.....	26
3.5 ROLE ODĚVU VE VZTAZÍCH K DRUHÝM LIDEM.....	28
3.5.1 <i>Dívky a chlapci</i>	28
3.5.2 <i>Lhostejnost k oděvu starších</i>	30
ZÁVĚR	32
SUMMARY	34
POUŽITÁ LITERATURA	36
SEZNAM PŘÍLOH	38
PŘÍLOHY	39

Úvod

Oděv není jen materiál zakrývající nahotu a chránící tělo před nepřízní počasí, ale také prostor, do něhož se promítají naše záliby, postoje i náš životní styl. Ať už vědomě či nevědomě, chtěně či nechtěně, dáváme všichni prostřednictvím svého oděvu ostatním najevo, kam nás mohou zařadit a jaký je tedy náš sociální status. Jako nositel informací o identitě člověka je oděv jedinečný, protože ho nosíme všichni, a to každý den. Významy v něm skryté jsou proto neustále přístupné každému, kdo je umí z oděvu vyčíst. Náš oděv tak nese „zakódované“ informace o naší identitě, které mohou ostatní lidé do jisté míry rozluštit. Sami naopak získáváme informace z oděvu druhých a podle toho pak usuzujeme na jejich zájmy nebo postavení ve společnosti. Těmito získaným informacím pak můžeme přizpůsobovat své chování k danému člověku.

Oděv a móda bývají spojovány s mladými lidmi, pro něž především je móda utvářena a kteří ji zároveň spoluutváří. Pro adolescenty je oděv důležitý, protože jim pomáhá vybudovat si vlastní identitu, a tak se postupně zařadit mezi dospělé. Adolescenti si s oděvem a jeho významy za tímto účelem často hrají a experimentují. Zkouší, kam až mohou zajít a jak originální směřjí být, a hledají při tom svůj styl, který by nejlépe odpovídal jejich sociální identitě.

V sociologické literatuře je oděv pojímán jako nositel rozličných významů. Může značit finanční zajištění, postavení ve společnosti nebo vkus svého majitele. Může odkazovat nejen k zařazení člověka v hierarchickém systému tříd, ale i k jeho zařazení v určitých skupinách v sociálním prostoru. Může být i vyjádřením zájmů člověka, jeho oblíbené hudby, politického přesvědčení, jeho postojů, názorů nebo obecně životního stylu. Může být jak nástrojem nápodoby, tak nástrojem odlišení se od ostatních. Škála významů oděvu se zdá být nekonečná. V literatuře se objevuje také řada teorií o tom, jakým způsobem se do oděvu tyto významy promítají, jak jsou naopak druhými lidmi vnímány a interpretovány a jak tyto interpretace významů pak působí v životech jedinců.

Ve své práci budu vycházet ze sociologické literatury zabývající se významy spojenými s oděvem a pokusím se ji srovnat s výsledky vyplynuvšími z analýzy rozhovorů se studenty gymnázia. Pokusím se hlouběji porozumět významům, jež tyto

studenti spojují s oděvem svým i s oděvem druhých, a odpovědět na otázku, zda jejich pohled na významy oděvu a na způsob, jakým se tyto významy uplatňují v jejich životech, odpovídá přístupu sociologů.

V první části své práce se nejprve pokusím definovat oděv, poukážu na některé nejvýznamnější sociology, kteří se oděvem a módou zabývali, a objasním některá teoretická východiska, z nichž jsem čerpala ve druhé části své práce. Především se zaměřím na funkci oděvu coby nositele významů a na to, co vše může být oděvem vyjádřeno a jak se to projevuje ve vztahu k druhým lidem. Protože móda bývá úzce spojována s mladými lidmi, budu se ve druhé části své práce věnovat analýze kvalitativních rozhovorů se studenty a studentkami vyššího gymnázia na téma odívání. Při tom se pokusím zjistit, jak sami tito studenti vnímají oděv svůj i oděv druhých, co by chtěli „říkat svým oděvem“, tedy jaké významy do něj vkládají a jak se jím prezentují navenek. Pokusím se zjistit, co vše se promítá do oděvu těchto studentů a jakým způsobem oděv napomáhá utváření jejich identity.

1. Oděv jako sociologický problém

I tak všední věc, jakou se oděv na první pohled zdá být, je možné definovat mnoha způsoby. Lenderová, Jiránek a Doušová [2002: 79] označují oděv jako „nejrozšířenější výraz životního stylu“. Eicherová a Roach-Higginsová [1992: 1] ho definují jako soubor úprav těla a/nebo doplňků těla. Tato poměrně široká definice zahrnuje vše od tetování a propíchnutých uší přes vonící dech až po různé šperky a ozdoby. Eicherová a Roach-Higginsová dále uvádí dvě funkce oděvu. Ten podle nich jednak ovlivňuje tělesné procesy, a to jak pozitivně, tak negativně, a jednak slouží jako nositel rozličných významů [Eicher, Roach-Higgins 1992: 4]. Mirkinová [1996: 9] podtrhuje tuto druhou funkci oděvu: „V šatech, do kterých se denně oblékáme, jsou zakódovány fascinující, avšak většinou neprobádané významy“.

Je to právě oděv jako nositel významů, který byl a je předmětem zájmu dlouhé řady sociologů a filosofů, kteří se snaží tyto dříve neprobádané významy odkrýt. Každý z nich ale přistupuje k oděvu jiným způsobem, a proto se vzájemně liší v tom, jaké významy v něm nachází nebo jaké z nich považují za důležité. V následujících podkapitolách se nejprve pokusím nastínit přístupy několika nejvýznamnějších sociologů a poté obrátím svou pozornost ke konkrétním významům, jež může oděv nést.

1.1 Sociologické pojetí oděvu a módy

Téma (oděvní) módy a oděvu nebylo sociology po dlouhou dobu považováno za dostatečně závažné na to, aby se jím hlouběji zabývali. Jedním z prvních vlivných děl na toto téma se stala Veblenova *Teorie zahálčivé třídy*. Ještě v 60. a 70. letech 20. století, více než půl století po jejím vydání, byl Thorstein Veblen citován jako autorita v oblasti oděvu a módy [Entwistle, Wilson 2001: 1].

1.1.1 Veblen a šaty jako výraz pekuniární kultury

Veblen se ve svém díle zabývá oděvem jako předmětem okázalé spotřeby, která je charakteristická pro příslušníky tzv. zahálčivé třídy. Ti jsou obvykle osvobozeni od

práce a jejich charakteristickým rysem je tedy dle Veblena jejich neproduktivita [Veblen 1999: 9]. Ve společnosti, kde je majetek základem úcty jiných a tedy i předpokladem vlastního uspokojení a dosažení sebeúcty [Veblen 1999: 30], je nutné tento majetek neustále vystavovat na odiv. Pouze na základě viditelných znaků bohatství může být člověku přisouzena úcta a vážnost [Veblen 1999: 35].

Příslušníci zahálčivé třídy vystavují své bohatství na odiv prostřednictvím okázalé zahálky a okázalé spotřeby, tedy marnotratného plýtvání tím, co není pro život z hlediska uspokojení fyzických potřeb nezbytně nutné [Veblen 1999: 83]. Oděv je typickým předmětem okázalé spotřeby, protože je neustále všem na očích. Významy vložené do oděvu tak musí odkazovat nejen k bohatství člověka, ale i k jeho příslušnosti k zahálčivé třídě. V důsledku toho musí oděv působit spíše okázale a prestižně nežli prakticky [Veblen 1999: 132]. Význam nedostatečné praktičnosti oděvu může být ovšem vykládán i jinak: nepraktický oděv je překážkou ve vykonávání jakékoliv „produktivní“ práce a značí proto kromě marnotratnosti také zahálčivý život [Veblen 1999: 133]. Nestačí ovšem, když je oděv nákladný a nepraktický: musí být také módní.

Móda je pro Veblena něčím zbytečným a triviálním, co opět slouží jen jako znak příslušnosti k určité třídě [Entwistle, Wilson 2001: 2]. Móda se ovšem musí neustále střídat. Protože všechen oděv musí podléhat principu okázalého plýtvání, musí být zákonitě nepraktický, bezúčelný a poněkud nepřístojný. Takováto bezúčelnost je ale nepřirozená a přičí se našemu vkusu, a tak začne být brzy považována za ohavnou. Proto je od ní upuštěno a nahradí ji móda nová, ještě nákladnější a nepřístojnější. Ta je zpočátku kvůli své nákladnosti považována za vkusnou, ale později se opět zoškliví a musí být nahrazena něčím novým. Veblen předpovídá, že čím bude společnost bohatší a mobilnější, tím bude móda nestálejší a grotesknější [Veblen 1999: 138-139].

1.1.2 Kant, Simmel a móda

Gronow [1993: 89] upozorňuje na skutečnost, že byl Simmel ovlivněn Kantovou filosofií nejen se svojí myšlenkou formální sociologie, ale i při psaní mnoha svých esejí. Simmelova známá esej o módě tak byla výrazně ovlivněna Kantovými spisy o estetice a

podle Gronowa [1993: 89] je možné ji číst jako poněkud ironický komentář ke Kantově *Kritice úsudku*.

Podle Gronowa Kant považoval – jako mnoho jeho současníků – módu za slepou imitaci a tudíž za opak dobrého vkusu. Přesto byl toho názoru – stejně jako později Simmel – že je vždy lepší módu následovat, než se ji pokoušet zamítnout [Gronow 1993: 89-90].

Pro Simmela, stejně jako pro Veblena, je móda často ošklivá, odpudivá a nepraktická. Simmel [1997: 102] ji chápe jako životní formu, která uspokojuje jak potřebu jisté sociální opory, tak potřebu rozdílnosti. Prvně jmenovaná je uspokojena prostřednictvím nápodoby, druhá prostřednictvím odlišování se. Móda je podle Simmela bezpečnou a všeobecně přijímanou cestou, jak se odlišit od druhých, a právě proto dovoluje člověku být svobodným bez nebezpečí, že sklouzne do jakési izolace mimo společnost [Frisby 2002: xix; Gronow 1993: 89].

Každý člověk vyjadřuje podle Simmela svoji individualitu a individuální vkus prostřednictvím předmětů různých stylů, jež si sám vybírá. Ačkoliv tyto styly sdílí s druhými, zároveň je kombinuje podle svého individuálního vkusu. Takto vzniká stylizovaný životní styl, který Gronow přirovnává k Hebdigeovu pojmu *bricolage* aplikovanému nejen na subkultury mládeže, ale na celou moderní společnost [Gronow 1997: 100].

Odlišování v módě probíhá dvěma způsoby. Na jedné straně se diferencují podoby módy v průběhu času a na straně druhé podoby módy jednotlivých tříd [Simmel 1997: 103]. „Móda ... je produktem třídního rozdělení“ [Simmel 1997: 103]. Spojuje danou třídu (vrstvu) a odlišuje ji od jiných [Simmel 1997: 104]. Význam oděvu se tedy opět váže k příslušnosti k určité třídě. Módnější, tedy i aktuálnější oděv znamená vyšší společenskou třídu. Opravdu *nová* móda náleží pouze nejvyšší třídě. Nižší třídy pak - ve snaze proniknout mezi ty vyšší – jejich módu napodobují a přejímají. V té chvíli, kdy se tak stane, vyšší třída módu opustí a přejde k jiné [Simmel 1997: 106]. Každá móda tak vždy pomyslně stojí na hranici své proměny v módu jinou [Chaney 1996: 50]. Ve chvíli, kdy se totiž móda rozšíří mezi většinu, ztrácí jednu ze svých charakteristik – odlišnost, a tak přestává být módou [Simmel 1997: 110].

1.1.3 Bourdieu, habitus a životní styl

Pro Pierra Bourdieho je odívání jedním z *polí* - je součástí životních stylů, které jsou „systematickým produktem habitů“ [Bourdieu 1984: 172]. Bourdieu definuje pojem *habitus*, který je v jeho díle klíčový, jako „systémy pevných přenositelných dispozic, strukturovaných struktur, předurčených fungovat jako strukturující struktury“ [Chaney 1996: 59]. Habitus lze přirovnat k rukopisu člověka – je to jeho typický způsob chování, charakteristický přístup, který zaujímá k různým situacím [Šanderová 2008: 291]. Bourdieho zjištěním bylo, že habitus je dán existenčními podmínkami. Člověku je vštípen během socializace, a to spíše prostřednictvím zkušeností a rutiny než skrze prosté učení se principům a pravidlům [Jenkins 1992: 46]. Proto by lidé pocházející ze stejné třídy měli mít podobné habitusy. Můžeme tak mluvit o habitu třídním. A co je překvapivější, na třídách založené životní styly, které jsou těmito habitusy produkovány (a jež je zároveň i utváří), by měly být koherentní. To znamená, že pokud budeme znát něčí vkus v určité oblasti, mělo by být možné odhadnout jeho vkus v oblasti jiné [Chaney 1997: 63].

Bourdieu přirovnává „boj“ příslušníků různých tříd o co nejlepší umístění ve stratifikačním systému k pelotonu závodníků [Šanderová 2008: 292]. V závodu o co nejpřednější umístění ve stratifikačním systému, jehož se každý účastníme a na jehož čele jedou příslušníci dominantní společenské třídy, existuje řada strategií, jak se přiblížit „závodníkům“ před sebou nebo jak naopak „ujet“ těm, kteří se k nám zezadu blíží.

Jedna ze strategií, kterou Bourdieu konkrétně popisuje a která pomáhá vyšším třídám udržet si dostatečný odstup od tříd nižších, „souvisí s posuny v symbolické hodnotě konkrétních statků reprezentujících životní styl“ [Šanderová 2008: 293]. Od těchto statků, symbolů postavení a životního stylu, ale vyšší třída upustí vždy, když jich začnou užívat i třídy nižší, které se neustále snaží napodobit životní styl vyšších tříd [Šanderová 2008: 293]. V takové chvíli jsou za symboly společenského postavení ustaveny statky jiné.

Kromě oblíbených destinací pro dovolené, značek aut nebo například luxusních restaurací, které vyšší třída určí jako symbol vysokého postavení ve stratifikačním

systemu, může postavení svého majitele reprezentovat i jeho oděv. Nemusí to ovšem být jen nákladnost oděvu, která bude ukazovat na postavení majitele. Důležitější je módnost oděvu a především schopnost daného člověka vybrat si pro sebe (příp. pro určitou příležitost) oděv vhodný a vhodně také zkombinovat součásti oděvu. Tyto schopnosti a vkus nutný ke zhodnocení oděvu jsou součástí habitů a jsou tedy opět dány prostředím, v němž člověk vyrůstá a v němž je socializován. Oděv jako symbol tedy nese významy odkazující k životnímu stylu a k postavení člověka ve stratifikačním systému.

V následujících podkapitolách obrátím pozornost od jednotlivých sociologů, kteří se zabývali oděvem, ke konkrétním významům, kterých dnes může oděv nabývat.

1.2 Oděv jako znak sociálního statusu a sociální role

Oděv je silně spojen se sociálním statusem a sociální rolí. Barnard [2002: 61-62] poukazuje na skutečnost, že se všechny kultury snaží jasným způsobem označit sociální status člověka, a to tím spíše pokud člověk prochází změnou statusu. To je kupříkladu případ bílých nevěstiniých šatů nebo černých šatů vdovy. Pokud jde o status související s věkem, Barnard [2002: 62] vzpomíná na první dlouhé kalhoty, které dříve symbolizovaly chlapcovo opuštění období dětství a nastoupení cesty k dospělosti. U dívek je dnes podobným symbolem nošení podprsenek nejmenších velikostí AA, jež jsou v podstatě „bez funkce“. Opět ale symbolizují, že se dívky brzy stanou ženami [Barnard 2002: 62].

„Sociální role je utvářena sociálním statusem člověka a odkazuje ke způsobům, jimiž se dle očekávání mají chovat“ [Barnard 2002: 63]. Role je opět indikována příslušným oděvem. Barnard jako příklad uvádí nemocnici, kde jsou lékaři, zdravotní sestry, pacienti a návštěvníci snadno rozeznatelní podle svého oděvu [Barnard 2002: 63]. Podobnému účelu ale může sloužit i školní uniforma, která je ovšem navíc znakem určitého věku a může tedy ukazovat i na status dítěte nebo adolescenta. Nejen ve škole ale i mimo ni jsou díky školní uniformě žáci snadno identifikovatelní nejen obecně jako žáci, ale - podle typu uniformy - i jako žáci určité školy. Například od dítěte v uniformě školy se špatnou pověstí se tak bude očekávat nějaká neplecha.

1.3 Móda a mladí

Móda je dnes běžně spojována především s mladými lidmi, pro něž je vytvářena a kteří se i sami na jejím utváření podílí. Tak tomu ale nebylo vždy – dříve nebyl brán zvláštní zřetel na módu dětí a mladých lidí. Děti byly od 16. do 18. století oblékány do malých replik šatů dospělých a vzhledem k tomu, že období adolescence vůbec neexistovalo, mladí se také oblékali stejně jako dospělí lidé [Vlachová 1995: 269]. Změna přišla až s prodloužením období mládí a závislosti na rodičích.

Od adolescentů se očekává, že si během tohoto období postupem času vytvoří svoji identitu a zařadí se mezi dospělé. Oděv hraje v tomto procesu významnou úlohu, protože může pomoci adolescentům, aby se cítili dobře, a může podpořit jejich sebeúctu [Daters 1990: 45; viz také Mirkinová 1996: 13]. Podle Pyšňákové a Hohnové [2010: 275-277] volba v rámci spotřeby nabízí mladým lidem možnost individuality a pocit nezávislosti. Pyšňáková a Hohnová také upozorňují na to, že mladí lidé jen pasivně nekonzumují nabízené zboží, ale aktivně si z něho vybírají. Adolescenti si „hrají“ se svým oděvem, vkládají do něj různé významy a přímo si ho sami kreativně utváří, protože jsou si vědomi toho, že tím utváří svůj symbolický výraz, který je možné nějakým způsobem přechít [Vlachová 1995: 270]. Prostřednictvím experimentování s oděvem tak mohou adolescenti najít svůj obraz a identitu [Daters 1990: 46]. Adolescenti si ale pohrávají i se sociálními rolemi a oblečením jako s převleky náležícími k těmto rolím [Vlachová 1995: 270].

V oděvu mladých lidí se neukazuje ani tak snaha někam se zařadit v hierarchickém žebříčku (např. ve smyslu tříd), ale spíše snaha zařadit se do různých skupin nebo subkultur podle toho, jakou hudbu poslouchají, jaký politický nebo sociální postoj zaujímají apod. [Vlachová 1995: 270]. Podle Daterse je to dáno i tím, že s rostoucím věkem dítěte, klesá vliv rodičů na jeho oděv. Naopak vliv kamarádů, spolužáků, učitelů a osobností objevujících se v masmédiích v období adolescence roste. Zajímavý je také fakt, že chlapci jsou i v období adolescence, pokud jde o oděv, ovlivňováni rodiči. Naopak dívky jsou ovlivňovány spíše svými kamarádkami [Daters 1990: 46].

1.4 Oděv jako prostředek komunikace

Oděv je nezdědka označován jako prostředek komunikace [Feinberg, Mataro, Burroughs 1992: 18; Daters 1990: 45], zvláštní jazyk nebo kód [Auty, Elliot 1998: 1], nositel významů a informací o identitě majitele oděvu. Auty a Elliot [1998: 2] také upozorňují na fakt, že oděv primárně vyjadřuje sociální identitu, ne identitu individuální. Oděv proto vyjadřuje spíše hodnoty podporované určitou skupinou, jíž je člověk členem, než charakter jeho samého. Také Barnard [2002: 59-60] považuje za jednotící funkci oděvu a módy sdělování informací o členství v kulturních skupinách, a to jak členům těchto skupin, tak i nečlenům. Podle Barnarda se ale funkce oděvu neomezují jen na zprostředkování komunikace mezi jednotlivci. Móda a oděv jsou způsobem, jímž mezi sebou mohou komunikovat i různé skupiny, které se touto komunikací zároveň ustavují jako sociální skupiny [Barnard 2002: 72].

Do oděvu je tedy možné vložit jakýsi zakódovaný význam, jenž je možné se znalostí tohoto kódu alespoň částečně „rozluštit“. Ovšem Mirkinová [1996: 7] poukazuje na to, že významy, které jsou skryté v našem vlastním oděvu, mohou často být slovy nevyjádřitelné a často si jich ani sami nemusíme být vědomi. Podle Mirkinové [1996: 7] si často vůbec neuvědomujeme, jak působíme na lidi kolem sebe – „neznáme svoji veřejnou tvář“. Z toho by vyplývalo, že nezáleží na nás, co svým oděvem budeme říkat. Oděv by pak spíše než komunikačním prostředkem, který můžeme využít k předávání určitých významů druhým, byl promítacím plátnem, na němž se bez našeho úmyslu míhají významy spojené s naší sociální identitou.

Feinberg, Mataro a Burroughs nejsou ani tak skeptičtí pokud jde o schopnost člověka vložit určité významy do svého oděvu a předávat je tak druhým, ale spíše pokud jde o schopnost druhých správně tyto významy vnímat a vztáhnout je k identitě daného člověka. Upozorňují totiž na fakt, který se ukázal během jejich výzkumu. Oděv podle těchto autorů sice může nést určité informace, které mohou druzí lidé „přečíst“, ale vztah těchto informací nebo významů k identitě „nositele“ oděvu je nejednoznačný [Feinbert, Mataro, Burroughs 1992: 18]. Podle Auty a Elliota [1998: 2] má na schopnost vnímat a interpretovat tyto významy oděvu silný vliv věk a pohlaví. Například ženy se ukázaly být v tomto směru vnímavější než muži.

1.5 Role oděvu ve vztazích k druhým lidem

Autoři často upozorňují na fakt, že oděv ovlivňuje chování druhých lidí k nositeli oděvu [Johnson et al. 2008: 3; Feinbert, Mataro, Burroughs 1992: 18]. Johnson et al. [2008: 4] v článku zmiňují výzkum chování běžců k ostatním běžcům. Ti se navzájem zdravili podle toho, jak byli oblečeni – ti, kteří byli oblečeni podobně, se dávali do delší konverzace, na rozdíl od těch, kteří byli oblečeni rozdílně a vyměňovali si jen krátký neverbální pozdrav [Johnson et al. 2008: 4]. Také Feinbert, Mataro a Burroughs [1992: 18] uvádí, že jedinci podle všeho preferují oblečení, které předává takové obrazy, které o sobě mají oni sami.

Ovšem oděv, který nosíme, může ovlivnit i naše vlastní chování. O tom se zmiňuje i Simmel v souvislosti s lidmi, kteří se snaží „jít s módou“. Takoví lidé dle něho často nosí nové šaty, které ovlivňují jejich vystupování mnohem více než šaty staré, které se již plně přizpůsobily jejich gestům a pohybům. Nové šaty tak mnohem více vnucují člověku svůj vlastní zákon formy, než zestárnou a převládne nad nimi zákon vlastních pohybů daného člověka. To je důvodem, proč lidé nosící módní šaty, vypadají vždy poměrně uniformně [Simmel 1997: 108].

2. Metoda výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak sami informátoři vnímají oděv svůj i oděv druhých a jaké významy oděvu přiřkládají. Chtěla jsem se na oděv podívat jejich očima a zjistit, co říkají nebo co by chtěli říkat svým oděvem a co naopak čtou z oděvu ostatních. Chtěla jsem hlouběji porozumět zkušenostem studentů s oděvem, dostat se k podstatě jejich vnímání oděvu, k významům, které s ním spojují. Zajímalo mě, jak se tyto významy oděvu uplatňují v jejich běžném životě, v kontextu jejich každodenních zkušeností a v rámci vztahů k druhým lidem. Dala jsem tedy před kvantitativním výzkumem přednost výzkumu kvalitativnímu, protože umožňuje hlouběji porozumět podstatě problému a lépe pochopit náhled informátorů na jejich vlastní zkušenosti [Strauss, Corbinová 1999: 11].

Zvolila jsem metodu polostrukturovaných rozhovorů, k nimž jsem si připravila návodné otázky (viz Příloha č. 1). Během období od prosince 2010 do dubna 2011 jsem provedla 8 rozhovorů, které byly nahrávány a následně přepsány. Všechny rozhovory byly okódovány metodou otevřeného kódování a následně analyzovány. Při analýze bylo cennou pomůckou schéma kategorií a kódů vytvořené během kódování (viz Příloha č. 2).

Informátoři byli studenti a studentky třetích ročníků (resp. septimy) gymnázia ve věku 17 – 18 let. Všichni informátoři pocházeli ze dvou různých školních tříd. Polovinu informátorů tvořili chlapci a polovinu dívky. Informátoři byli získáni prostřednictvím jiných studentů, na něž jsem již předběžně měla kontakt. Gymnázium, jež všichni informátoři studují, se nachází v malém městě, které má asi 11 000 obyvatel.

3. Analýza rozhovorů

To, co říkáme svým oděvem, je určováno mnoha různými faktory, jež nás při výběru oděvu ovlivňují, ať už si jich jsme nebo nejsme vědomi. Informátoři v rozhovorech mluvili o různých omezeních týkajících se oděvu a o tom, co pro ně tato omezení svobody v oblékání znamenají. Vyjadřovali se také o stylu oděvu a o tom, co z něj lze nebo nelze vyčíst – o tom, jak může být maskou i spolehlivým zdrojem informací. Mluvili o oděvu jako o nutnosti i o zábavě. A také se zamýšleli nad rolí oděvu ve svých vztazích k druhým lidem a nad tím, jakým způsobem vnímají oděv druhých lidí.

Při zvažování všech zjištění vyplynuvších z analýzy rozhovorů je třeba brát v potaz skutečnost, že informátoři byli studenti gymnázia, tedy velmi mladí lidé. To může částečně vysvětlit jistou naivitu a stereotypnost v některých jejich vyjádřeních. Důležitý je také fakt, že studenti pochází z malého města, což může mít vliv především na jejich přístup k sociálním nerovnostem, v němž se mohou lišit od studentů z větších měst. Na některé výroky informátorů tak bylo zapotřebí pohlédnout s jistým odstupem a brát v potaz perspektivu, z níž na oděv pohlíží.

3.1 Svoboda a omezení v odívání

Informátoři s oděvem často experimentují a vybojovávají si tak prostor, na němž se mohou se svým oděvem pohybovat. Pokud je tento prostor ohraničován omezeními a příkazy, nesou to poměrně nelibě. Možnost svobodné volby vlastního oděvu je pro ně, jak vyplynulo z rozhovorů, naprosto zásadní.

Pro mě je to [pozn.: moci si obléci, co chce] určitě důležitý. Myslím si, že kdyby někdo někomu do toho kecal, tak to už není ta svoboda. A každéj máme právo na to, abysme nosili, co chceme, abysme vypadali, jak chceme. A pokud by to bylo možný, tak já bych chodil všude takhle. [Věnceslav, ř. 172-174]

Svůj „souboj“ o svobodu v odívání svádí informátoři jak s rodiči a s učiteli ve škole, tak v některých obchodech, kde je jim diktátem módy vnucováno, jak se mají oblékat.

Možnost rodičů zasahovat do oblékání informátorů je dána z velké části tím, že jsou informátoři jakožto středoškolští studenti po finanční stránce na rodičích zcela závislí a naprostá většina peněz na oděv tak pochází právě od rodičů. Na druhou stranu jsou ovšem všichni informátoři plnoletí nebo téměř plnoletí, a tak přímo výběr oděvu obvykle závisí na jejich volbě.

Výzkumnice (dále jen V): *Hm, takže rodiče ti nekoupí oblečení třeba?*

Blažej: *Koupí. Oni jdou se mnou, ale vyberu si ho já, oni mi ho schválí (úsměv) a potom teda potenciálně zaplatí.* [Blažej, ř. 15-17]

V některých situacích přesto dochází ke konfliktu mezi názory rodičů a dětí na vhodný oděv. Blažej opět tento konflikt pojímá spíše jako hru, v níž se pohybuje velice obratně.

Nevím, rozhodně jsem to řešil vždycky tak, že když mi mamina dala tričko, o kterém mi řekla, že ho budu nosit, já jsem si ho nevybral a řekl jsem, že ho nebudu nosit, tak jsem to řešil tak, že jsem si ho prostě na sebe nevezal a nechal jsem ho ve skříni, dokud ona ho prostě neodnesla někam pryč. [Blažej, ř. 326 - 329]

Jako omezování svobody v oblékání může být vnímán i tlak módy a tlak reklamy například ve velkých obchodních centrech, kde je člověku vnucován určitý typ oděvu. Věnceslav, který vnímá tento tlak poměrně silně, proto raději nakupuje v menších obchodech, kde mu nic nevnucují a kde se tedy cítí svobodnější.

Akorát mě to nebaví v takových těch velkých nákupních střediskách. Tam je to hrozný. [...] ...protože tam jsou hrozný davy lidí a člověk tam může akorát umřít. Furt mu tam nutí do hlavy něco... [Věnceslav, ř. 14 - 18]

Z rozhovorů vyplynulo, že se informátoři ve škole necítí být nějakým způsobem omezováni, pokud jde o oděv. Drobná omezení nutná z praktických důvodů, nejsou vnímána přímo jako omezení svobody v pravém slova smyslu.

V: *Jsou tam nějaký omezení nebo setkal ses s tím někdy?*

Mojmír: *Hm, asi ne. Spíš, že musíme nosit pláště na laborky. Jinak nevím. Boty na nohou.* [Mojmír, ř. 101 - 102]

Přesto zde je jistá, byť ne příliš viditelná hranice, kterou informátoři nemohou se svým oděvem překročit, jak dokazuje Blažejova zkušenost. Tato hranice ukazuje, jaký oděv je ještě „důstojný do školy“ a jaký už ne. I tady je ovšem možné o tuto hranici „bojovat“ a posouvat ji, což je zde ilustrováno tím, že si Blažej zapne košili jen napůl, aby neměl pocit, „že vyhráli“. I tento souboj s učitelem o hranici mezi důstojným a nedůstojným oděvem je tedy pojímán jako hra, v níž je třeba využívat takovýchto důmyslných triků.

Jednou jsem měl problém, když jsem přišel v tričku, na kterém bylo napsáno „fuck off“ a nakreslenej zvednutej prostředníček. Měl jsem přesto teda košili, ale rozepnutou a P... (učitel) mi řekl, že si to mám okamžitě zapnout, že to není důstojný do školy. A tak jsem si to zapnul, aby byl takhle vidět jenom ten prostředníček, abych neprovokoval tolik, ale abych zase si nemyslel, že oni vyhráli nebo tak. (smích) [Blažej, ř. 332 – 336]

3.1.1 Omezení svobody v odívání školními uniformami

Zavedení školních uniforem by dozajista znamenalo poměrně silné omezení svobody studentů v odívání. Přesto informátoři vidí v potenciálním zavedení školních uniforem řadu výhod. Tou nejdůležitější a nejčastěji zmiňovanou výhodou je její funkce coby sjednocujícího a identifikačního prvku. Tato funkce se zdá být veskrze pozitivní, protože z nestejnorodé třídy, resp. školy vytváří jednotný celek. Jistým úskalím může být to, že školní uniforma spojuje a činí zaměnitelnými studenty bez ohledu na jejich charakter, názory a postoje, které mohou být naprosto odlišné. Tato skutečnost se nelíbí Věnceslavovi. Z jeho vysvětlení vyplývá, že mu nevádí samotné nošení uniformy, ale spíše to, co tato uniforma symbolizuje – jeho příslušnost k lidem, s nimiž si ne vždy rozumí.

...když chodím rád na skauta a nosím skautskej kroj, tak mi nevadí to, že jsme všichni uniformní a nosím ho rád, ale to je možná tím, že jsou mi ty lidi myšlenkově blízky a myslím, že by se mi nelíbilo, že bych ve škole nosil stejnou uniformu s člověkem, který mi jsou naopak hodně myšlenkově vzdálený a jsou to spíš nějaký parchanti, který prostě to... [Věnceslav, ř. 192 - 195]

Podle informátorů by školní uniformy také mohly bránit povrchnosti. Studenti by se navzájem méně posuzovali a odsuzovali na základě oděvu a všeobecně by se ve škole méně zajímali o oblečení. Na oděvu by zkrátka přestalo tolik záležet a studenti by se tak nemuseli „strachovat“, že se netrefí do vkusného nebo módního oděvu a budou tak terčem posměchu ostatních.

Mně se to (pozn. školní uniformy) strašně líbí a je to strašně takový, jako jasně, když s něčím přijdeš do třídy, tak když třeba někdo s něčím uletí, tak všichni ho jako strašně zdrbou a mně to jako přijde, že je to i takový jako hezky jednotný, jak jsou všichni prostě celkově oblečený. [Vanda, ř. 218 - 220]

Jako častý argument pro zavedení školních uniforem je především v médiích uváděno stírání sociálních rozdílů, jemuž uniforma údajně napomáhá. I informátoři tento argument používali, ale nebyli schopní pro něj najít oporu ve vlastních zkušenostech. Často si protirečili, když zároveň s tímto argumentem vyslovovali názory, že v jejich třídě nejsou nijak výrazné sociální rozdíly nebo že případné rozdíly nejsou spojeny s oděvem. Proto se zdálo, že argument jen nekriticky přejali z médií.

Ovšem zavedení školních uniforem by mělo i své stinné stránky. Informátoři považují uniformy za svazující, beroucí jim možnost vyjádřit se prostřednictvím oděvu. Neumí si představit, že by nosili stále stejný oděv a nemohli ho střídat například podle ranní nálady, jak to velká část z nich běžně dělá. Ve třídě by také chyběla jakákoliv pestrost a stejný vzhled všech studentů by působil nudně. Se ztrátou možnosti nosit vlastní oděv by navíc informátoři nepřišli jen o „obal“ svého těla, ale ztratili by přímo část sebe sama – část své identity.

No, ne, že tím oblečením člověk může něco vyjádřit, tak že, jako to no, jako že... dát na sebe, nebo jak to říct... Jako že to trošku ztrácí něco z toho člověka nebo jak to říct.
[Hynek, ř. 189-190]

Z Hynkovy reakce vyplývá, že omezení svobody v odívání (ať už prostřednictvím školních uniforem či jiné formy nařízení a nátlaku) pro informátory neznamena jen omezení výběru „vnější vrstvy“, do níž se oblékají, ale přímo omezení nebo téměř odebrání možnosti být sám sebou. Z toho vyplývá, že oděv není pro Hynka něčím, co lze jen tak snadno změnit, ale spíše pevnou součástí jeho života, jeho stylu, jeho identity.

3.2 Styl oděvu

3.2.1 Styl a identita

Pokud informátoři nejsou příliš omezováni ve svobodném výběru vlastního oděvu, mohou se oblékat, jak sami chtějí, a cítit se tedy sami sebou. Mohou si utvářet vlastní styl oděvu a budovat si tak identitu. Do stylu oděvu se dle studentů promítají postoje a zájmy člověka. Silně je se stylem oděvu spjata především hudba, již daný člověk poslouchá.

Tento proces, v jehož rámci se do oděvu promítají různé významy, může být nevědomý, ale také uvědomovaný nebo přímo záměrný. Pak jde spíše o aktivní „vkládání“ různých významů do oděvu. V Blažejově případě se zdá, že si významy spojené se svým oděvem přinejmenším dobře uvědomuje.

No, asi bysem se chtěl zařadit ke svému stylu života, to znamená, že to oblečení nějak nepůsobí sportovně, což dává najevo, že nejsem člověk, kterej by nějak přiběhnul do školy a sundal si kopačky. Určitě bysem nechtěl působit jako člověk, co večer se vykalí, ráno vstane a jde tak do školy. Jako že prostě opravdu se každý ráno sprchuju. Chtěl bych vypadat nějakým stylem určitě aspoň trochu uhlazeně a na úrovni, ale nechtěl bych vypadat nějak přehnaně intelektuálně nebo nějak nuceně intelektuálně, takže todlencto by to mělo zhruba vyjadřovat. [Blažej, ř. 200-205]

Informátoři nechápou svůj oděv odděleně od svých zájmů, poslouchané hudby a životního stylu, ale naopak ve spojitosti s nimi. Oděv tak pro ně byl nejen vyjádřením životního stylu, ale i přímo jeho součástí. To se v rozhovorech ukazovalo především ve chvíli, kdy se informátoři kriticky vyjadřovali o oděvu náležícím k určitému hudebnímu stylu (punku, metalu nebo hip hopu). Ukázalo se, že informátoři nerozlišují, zda se jim nelíbí jen daný oděv, hudba nebo celkově životní styl, který je spojen s danou hudbou a symbolizován příslušným oděvem. Vše jednoduše vnímali jako jeden celek a jako jeden celek tedy i posuzovali a odsuzovali.

V: *A je něco, co by sis nikdy neoblík?*

Hynek: *Něco hiphopovýho. To ani náhodou.*

V: *A protože nemáš rád i tu muziku nebo jako...?*

Hynek: *To taky, ale prostě ten styl se mi nelíbí. Rovný kšilty a kalhoty až u kolen, rozvázaný boty. Jako nevím, to mi přijde takový nepohodlný.* [Hynek, ř. 41-45]

Podobně jako Hynek se vyjadřoval i Blažej, který upozorňoval na to, že oděv, jenž nosí, si nevybral kvůli hudbě, kterou poslouchá. Spíše se zdá, že hudba, kterou poslouchá, a oděv, který nosí, jdou ruku v ruce s jeho životním stylem. Blažej také uvažuje o metalovém tričku ve spojení se „špekem v puse“ jako by bylo dané, že ten, kdo poslouchá metal, bude také nosit metalové tričko a navíc i kouřit marihuanu. Styl oděvu se zde stává neklamným znamením toho, jakou hudbu člověk poslouchá, a snad i toho, jak žije, jaká je jeho identita.

No, z toho oblečení určitě minimálně ta hudba cítit může bejt. Už jenom trošku tím stylem těch conversek, to by trochu mohlo nějak napovídat k tomu, co poslouchám. Hlavně, že nemám na sobě třeba metalový tričko nebo špeka v puse, tak to už nějak jako napoví, ale třeba u mě je to hodně složitý, protože já třeba i ten záběr hudební mám odněkud až tam, včetně toho, že jsem prostě hrál v dechovce, takže opravdu poslouchám úplně všechno. A... to oblečení není vyhraněný kvůli tý hudbě, že bysem si řekl, že to patří k tý hudbě a proto to budu nosit. Tak to nějak přišlo nezávazně na tom. [Blažej, ř. 178-186]

V mnoha případech bylo z rozhovorů patrné, že informátoři vnímají silnou spojitost mezi stylem oděvu, postoji, zájmy a životním stylem. Dle rozhovorů to vše

totiž spoluutváří identitu jedince. V některých rozhovorech ale vyznívaly tyto názory na souvislost mezi vzhledem a životními postoji a stylem poněkud stereotypně. Oděv, který mohl naznačovat, jakou hudbu daný člověk poslouchá, tak informátoři rovnou považovali téměř za jasný znak jeho životního stylu.

Také Nela, která je ale ve svém vyjádření poněkud „opatrnější“ než Blažej, vyjadřuje svůj názor, že by oděv měl souznít s člověkem a dále že oděv o člověku říká, jaký člověk je. Oděv tedy jednak pomáhá utvářet identitu člověka a jednak ji vyjadřuje navenek.

Já si myslím, že to oblečení by mělo nějak jako odrážet to, aby ti to jako... s tebou nějak souznělo, aby ti to i bylo pohodlný, takže to i je taková... Něco jak vypadáš, tak i to oblečení říká o tobě, jaká jsi. [Nela, ř. 59 - 61]

Věnceslav dal také do souvislosti oděv, smýšlení a chování členů určitých skupinek kamarádů v jejich školní třídě. Ty je dle něho možné rozeznat podle všech těchto tří charakteristik, které spolu tedy musí také nějakým způsobem „souznít“, jak to vyjádřila Nela. Kromě toho je z Věnceslavova vyjádření patrné, že oděv v jeho školní třídě ukazuje na to, do jaké skupinky kdo může být zařazen. Oděv se tak stává symbolem členství ve skupině namísto příslušnosti ke společenské vrstvě nebo třídě.

Jsou tam [pozn. v jeho školní třídě] určitě skupinky a myslím, že ty skupinky se i dobře poznají podle toho, jak vypadají, protože jsou všichni stejní. [...] A já si myslím, že se docela dobře dají poznat nejenom podle oblečení teda, ale podle toho, jak kdo smější, jak kdo se chová, jak kdo si může potom spolu rozumět. [Věnceslav, ř. 142 - 146]

Že člověk může mít více tváří, tedy že jeho identita může zahrnovat ne jen jeden, ale více stylů oděvu, vyjadřuje například Blažej. Ten mluví o zvláštním stylu, který pro něj není úplně běžný, a přesto „k němu svým způsobem také patří“. Blažejovi nevadí trochu experimentovat, vybočit ze svého běžného stylu a zkusit něco jiného.

Třeba v létě vylezu ven a mám kyticí kovaný kraťasy, košili rozepnutou až bůhvíkam dolů a mám takovou tu smažka tašku [...] Je to prostě nějaký styl, kterej nějakým způsobem

taky ke mně patří, protože když mám takovouhle vyjuchanou náladu, tak mě baví tohleto... [Blažej, ř. 130 - 135]

3.2.2 Oděv jako maska

V rozhovorech se často ukazoval rozpor dvou možných přístupů k oděvu – je možné ho vnímat jako (poměrně věrohodný) zdroj informací o daném člověku, ale je také možné ho vnímat jako masku, za níž je skrytá pravá identita člověka. Informátoři mluvili o tom, že ne vždy je člověk oblečen v souladu s tím, jaký opravdu je nebo jaké je jeho postavení. Oděv nikdy neřekne o člověku úplně vše a někdy může působit naprosto mylným dojmem.

Například Věnceslav poukazuje na to, že byl na základě svého vzhledu několikrát mylně podezříván z toho, že má něco společného s drogami. Uznává ale, že opravdu může na své okolí působit poněkud mylným dojmem. Ve své úvaze to přičítá svým vlasům:

Ale občas to [pozn. můj oděv] říká asi i to, že si lidi myslí, že distribuuju drogy, s čímž absolutně nesouhlasím, protože když se procházím po Václavském náměstí a zastaví mě člověk a nabízí mi marihuanu nebo se mě ptá, kde by se dal sehnat perník, tak mi to přijde trošku moc. A to zase jako moc můj styl není. Ale jako asi s tím maj co dělat moje vlasy, který jsou taky takový „volnomyšlenkářský“ a lítají všude kolem mě. [Věnceslav, ř. 96-100]

Hynek uvažoval o tom, že posuzovat člověka jen podle oděvu by bylo povrchní a že je tedy nutné vycházet nejen z vnějšího vzhledu člověka, ale jít i pod povrch a poznat ho nějakým způsobem hlouběji.

...Spíš je lepší jako toho člověka poznat hloubš nejenom podle oblečení. [Hynek, ř. 170]

Tuto skutečnost, kterou Hynek jen letmo zmínil, si Věnceslav uvědomoval mnohem silněji. Narážel tu i na fakt, že člověk může svým oděvem klamat záměrně.

Oděv může vypovídat o finanční situaci člověka, ale nikdy o jeho morálce. Věnceslav také sám označoval oděv jako *masku*.

Že hlavní je, co si ten člověk myslí a co dělá a ne jak se oblíká. Aby se prostě neskrejval za maskou toho, že to je velkej pracháč prostě ve voblecích a kterej je úplně úžasnej a přitom morálně může bejt třeba úplně na dně na rozdíl od ostatních. [Věnceslav, ř. 103 - 105]

Blažej podobně naráží na fakt, že z oděvu je možné poznat, jaké má člověk zájmy – například, jakou poslouchá hudbu. Není ale možné podle oděvu odhadnout charakter člověka.

Když bude mít [někdo] na sobě opravdu metalový tričko, tak poznám, že poslouchá metal. Když budu znát tu skupinu, tak s ním na základě toho budu moct navázat kontakt, ale určitě nepoznám, jestli je to idiot nebo jestli je to fajn kluk, to stoprocentně ne. [Blažej, ř. 311 - 313]

Z oděvu je tedy možné zjistit o daném člověku jen určité informace. Například jeho finanční situaci nebo jeho záliby – i když i ty může samozřejmě člověk oděvem předstírat. Charakter člověka ale z oděvu není možné vyčíst – k tomu je třeba člověka poznat „hlouběji“. Toto tvrzení si ovšem trochu protirečí s přístupem informátorů k oděvu jako k jasnému symbolu životního stylu i identity člověka. V rozhovorech se zdálo jako by informátoři na jednu stranu velmi snadno sklouzávali k stereotypním úsudkům jen podle oděvu člověka, ale na druhou stranu dychtivě popírali jakoukoliv výpovědní hodnotu oděvu a prohlašovali, že je člověka nutné poznat lépe, než si o něm uděláme úsudek.

3.2.3 Individualita v odívání

Styl oděvu studentů je přirozeně hodnocen jejich vrstevníky a toto hodnocení je obzvláště patrné v rámci jejich školní třídy. Zvláštní pozornost si zaslouží otázka, z jakého důvodu je některým spolužákům a spolužačkám přiřazována nálepka „má svůj styl“. Studenti s touto schopností/vlastností kvůli ní nejsou odsuzováni nebo zavržováni,

ale naopak respektováni. Ovšem na druhé straně stojí ti, kteří „nemají žádný styl“, a ti již nejsou u spolužáků v takové oblibě.

Nálepka „mít svůj styl“ vlastně vyjadřuje poměrně vysokou individualitu v oděvu dotyčného studenta. Ta je dána kreativitou studentů, schopností překračovat některé společenské konvence, ale zároveň také schopností udržet si jeden styl oblékání. Ti, kteří často mění styl oblékání, mohou být sice považováni za originální nebo „bláznivé“, ale nebyla jim přičítána schopnost „mít svůj styl“. Pro to je totiž nutné držet se jednoho určitého stylu, který bude nějakým způsobem odlišný od stylu běžně rozšířeného mezi vrstevníky. To popisuje Vanda:

Vanda: *Tak možná dvě ze třídy se oblékaj jako odlišnějš, ale jinak bych řekla jako že se oblékáme podobně. [...]*

V: *Jo, a ty dvě to je jako nějak vyjímka nebo?*

Vanda: *No, jedna nosí jenom sukně. A svetry. A punčocháče a tak. A ta druhá, ta nosí batikovaný věci a tak. A to se mi zas tak nelíbí... Mně se líbí jenom něco, já jsem vybírává.*

V: *A myslíš si, že to je třeba tím, že jsou nějaký outsideri, ty holky?*

Vanda: *Ne, nejsou prostě, maj svůj styl. A voni to berou jako.... My to bereme, že mají vlastní styl. [Vanda, ř. 176 - 184]*

Jak je vidět z tohoto úryvku, „mít svůj styl“ může i člověk, jehož styl se ostatním nelíbí. Důležité je, aby jeho oděv vykazoval jistý charakteristický rys – batikované oblečení, sukně a svetry apod.

Naopak Jarmila mluví o dívce, která je v jejich školní třídě outsiderem, a prohlašuje o ní, že „nemá žádný styl“. Takové označení je chápáno jako negativní, ačkoliv není ze žádného z rozhovorů přesně jasné, co konkrétně je jím myšleno. Zdá se ovšem, že jde o člověka, který se odívá jinak než ostatní, ale jeho oděv nemá žádný charakteristický rys, který by ostatní mohli respektovat.

Jarmila: *Pak je tam ještě jedna holka, která taky jako moc tím vzhledem... Ona k nám přišla tenhleten rok, tak i tím chováním se k nám nezačleňuje.. a oblékáním taky ne...*

V: *Jako že třeba má nějaký jiný styl toho oblékání jo?*

Jarmila: *No, spíš žádnéj (úšklebek).* [Jarmila, ř. 111 - 114]

3.2.4 Pohodlnost oděvu

Ve výše uvedeném úryvku z rozhovoru s Hynkem, označuje informátor hiphopové oblečení jako nepohodlné. V jiném uvedeném úryvku vyjadřuje Nela názor, že oděv by měl být člověku pohodlný. Slovo (ne)pohodlný používali v podobném smyslu vesměs všichni informátoři. Pohodlnost určitého oděvu byla často uváděna jako důvod pro nošení určitého oblečení. Naopak pokud se něco stylu studentů přičilo a nechtěli to nosit, zdůvodňovali to tím, že je to nepohodlné a nepraktické. Z rozhovorů se ale zdálo, že ve většině případů bylo možné tuto příčinnost obrátit. To znamená, že informátoři označují oblečení jako pohodlné, protože se jim líbí, rádi ho nosí a zapadá do jejich stylu, ne naopak.

Blažej označuje jako „pohodlný“ svůj běžný styl odívání. Není důvod, proč by barevné tričko mělo být pohodlnější než černé tričko metalové, ale Blažej se v něm cítí pohodlněji, protože odpovídá jeho vyrovnanému stylu, který „neprovokuje metalisty a smažky“. Například metalové tričko by proto Blažej jako pohodlné nikdy neoznačil.

...nejčastější tak je [můj styl] takovejhle (ukazuje na sebe), protože mi přijde hrozně pohodlněj a vyrovnaněj... že to neprovokuje nějaký metalisty, neprovokuje to ani smažky, že to je prostě něco mezi. [Blažej, ř. 142-144]

Pro Věnceslava, který se rád věnuje outdoorovým aktivitám, je pohodlné oblečení outdoorové, o němž se zmiňuje v průběhu celého rozhovoru.

Anebo potom mám taky rád takový zelený khaki maskáče, který mám a který si teď budu muset sehnat, protože už jsou strašně starý. A to je strašně pohodlný a outdoorový. [Věnceslav, ř. 55 - 57]

Z rozhovorů tedy vyplývá, že pouze takový oděv, který odpovídá zájmům, postojům a životnímu stylu člověka, tedy oděv, který s člověkem „souzní“ je pro svého majitele významově spojen s pohodlností.

3.3 Odívání jako nutnost a zábava

V rozhovorech se studenty se objevovaly dva různé přístupy k odívání. Prvním bylo pojetí odívání jako nutnosti, druhým pak pojetí odívání jako zábavy.

Oděv se pro člověka stává nutností už z toho důvodu, že nechce vystavovat své nahé tělo vlivům počasí. Z pohledu studentů je ale samozřejmě nutné mít nejen nějaký oděv, ale i mít oblečení dostatečné množství a mít ho v uspokojivém stavu. U těch z informátorů, kteří neradi shání a nakupují oblečení, se proto objevoval pohled na odívání jako na nutnost především v souvislosti s nutnými nákupy.

Ovšem odívání je vnímáno jako nutnost i ve chvíli, kdy je nějakým způsobem udáno jako vhodné nebo přípustné oblečení, které člověk nerad nosí. To se z pohledu některých studentů týká především příležitostí, kdy je nutné obléci se do formálního oděvu.

No, nejradši bych si neoblíkal ani to sako, který mi přijde jako pyžamo, velký nafouklý. Tak jako to bych si pokud možno neoblíkal. [...] Ale takový to formální oblečení, to mi vůbec nesedí, to mi strašně vadí. [Věnceslav, ř. 60 - 63]

Někteří z informátorů pojmají samotné nákupy oděvu jako volnočasovou aktivitu, kterou si užívají a která je baví. Především dívky si spolu s kamarádkami chodí zkoušet oblečení „jen tak“, aniž by si něco koupily. Dívky také často plánují různé „výlety“ do většího města, které jsou označovány jako „nakupování“. Nejedná se ale jen o samotné nakupování, ale spíše o společné trávení času.

Někteří z informátorů ale mluví o tom, že je „baví“ přímo ten jejich styl, že je baví moci si ho svobodně utvářet. To, aby je jejich styl bavil a aby se v něm cítili dobře, dokonce někteří informátoři považovali za klíčové.

Ten samotnej proces [nákupu oděvu] mě nebaví, ale baví mě ten výsledek. Prostě přijde mi, že to za to stojí mít to nový oblečení, který mně se přímo líbí. [Blažej, ř. 12 - 13]

Informátory baví utvářet si svobodně svůj oděv a často to berou jako hru. Dokonce i „boj“ o svobodu v oblékání je jakási hra. Jde o experimentování s různým oblečením a zkoušení, kam až je možno zajít. A informátory opět často „baví“ být originální.

3.3.1 Originalita v odívání

Většina informátorů zdůrazňovala, že jim nevádí vypadat jinak než ostatní a že se neohlíží na názory, které mohou mít lidé z jejich okolí na jejich oděv. Nemusí jít tedy o záměrnou snahu o originalitu, ale spíše o lhostejnost k názoru ostatních na svůj zevnějšek. Z rozhovorů se zdálo, že tímto způsobem informátoři dokazují svoji nezávislost, která ovšem místy působila poněkud okázale.

Já to [styly] dost často měním podle toho, co je zrovna v módě a když se mi něco líbí a je to takový výstřední, tak si to klidně koupím a nekoukám na tom, co o tom lidi říkají.
[Jarmila, ř. 59-62]

Blažej vysvětluje, že se cíleně nesnaží odlišovat svým oděvem od ostatních, ale na druhou stranu mu nevádí vypadat jinak, ba naopak ho to „baví“. Zdá se, že to, co ho na tom baví, je to, že vnáší do svého běžného oděvu trošku rozruchu. Obleče si něco výstředního bez toho, aby tomu hned přikládal nějaký hlubší význam – prostě proto, že na to má náladu a že ho to baví. Experimentování s oděvem tak pojímá jen jako hru, jako zkoušení toho, co si může dovolit, co vzbudí rozruch.

Já nevím, jestli se o něco takovýho snažím – abych vypadal buď originálně nebo stejně jako ostatní. Jako spíš opravdu nosím to, co ostatní, ale nevádí mi vypadat jinak než ostatní. [...]

...třeba jeden čas, to jsem měl takový období, to jsem nosil nezávisle na tom, co jsem měl na sobě – jakkoliv barevně slazený, jakékoliv styl, tak jsem měl na hlavě čepičku s nápisem „Martin Straka“ a „28“. Tu jsem měl teda otočenou dozadu, aby to nevypadalo tak idiotsky, ale... (smích) A taky mi nevádílo, že to vypadá pravděpodobně debilně a že to nikdo jinej nemá, ale prostě... bavilo mě to. [Blažej, ř. 216 - 224]

Ne každého ale baví oblékat se originálně. Někteří informátoři se cítí lépe, když „zapadnou“ mezi ostatní. Například Nela vysvětluje, že se jí některé originální oblečení líbí, ale že nemá odvahu si ho vzít.

No, jako víc se mi líbí ty originální věci, ale nemám odvahu si je vzít. [Nela, ř. 72-75]

To je možné chápat tak, že jí není úplně jedno, co si o ní ostatní budou myslet a má tedy pravděpodobně strach z toho, že by se na ni příliš obracela pozornost a že by její oděv mohli ostatní odsoudit jako nevhodný nebo nevkusný.

3.4 Význam značkového oděvu

Informátoři přikládali značkovému oděvu odlišné významy. Lišili se v tom, jak vnímali vztah kvality, případně vzhledu oděvu a toho, zda je oděv značkový. Pro některé, například pro Hynka, znamenal značkový oděv záruku kvality

Záruka kvality a vypadá to [značkové oblečení] hezky většinou, než když třeba koupím nějaký triko u Vietnamců s nějakýma čínskýma nápisama a podobně. Spiš vo tu kvalitu, že to vydrží. [Hynek, 51 – 52]

Naopak Blažej uvažuje, proč někteří lidé nosí hodně značkového oblečení, a vyslovuje názor, že značkový oděv nemusí vždy být lepší než oděv neznačkový. Na druhou stranu ale podle něj bude značkové tričko vždy hezčí než nějaké obyčejné, reklamní.

Asi jenom trend pro ně, protože nevím, jestli se jim třeba zdá, že to značkový oblečení bude lepší – a vono teda ve spoustě případů opravdu je, ale ne vždycky. Třeba si myslím, že u těch triček to člověk naprosto nepozná, jestli má značkový tričko nebo ne. A... ty trička vypadají líp, než, řeknu, třeba to reklamní tričko od někoho.. to znamená bílý tričko s nápisem firmy. To prostě vždycky bude vypadat líp tričko třeba od Conversu, který bude mít nějaký ornament. [Blažej, 116 - 122]

Značkové oblečení tak může i nemusí být zárukou kvality nebo dobrého vzhledu oděvu. Zda je nebo není oděv vkusný, podle Vandy vůbec nezávisí na tom, zda je značkový. Jde spíše o schopnost člověka dobře si oblečení vybrat a vhodně je zkombinovat.

No, já si nemyslím, že je [značkové oblečení] vkusnější, ale někdo má značkové oblečení a je to úplně nevkusný, úplně hnusný a někdo má třeba neznačkový a je to zase hezký, že jo. Podle toho, jak to kombinuje. [Vanda, ř. 76 - 78]

Dokonce i Hynek, který ve výše citovaném úryvku obhajuje značkové oblečení jako kvalitnější a snad i hezčí, se později vyjadřuje podobně jako Vanda. Důležitý je u oděvu jeho vzhled a ten není závislý na tom, zda je oděv značkový.

Jako moc na to nedám, jestli je to značkový nebo neznačkový, když je to hezký, tak je to jedno. [Hynek, ř. 54 - 56]

Jestliže ale značkové oblečení nemusí být ani kvalitnější, ani hezčí nebo vkusnější, je otázkou, proč si někteří lidé záměrně vybírají oděv značkový. Blažej to přičítá jejich snaze „zvýšit si sociální status“ a ukázat ostatním, že jsou jim „sociálně nadřazení“, protože si mohou dovolit značkový oděv.

Snaha působit, že mají na tu značku, že jo... že jsou nějak sociálně nadřazený, že mají tu značku, ale člověk jim to nemůže mít za zlý, protože vo to se snaží spousta lidí nějak si zvýšit sociální status tím, že si vezmou značkový oblečení. Ale nemyslím si, že by to dělali proto, že jim to přijde pohodlnější, to určitě ne. [Blažej, ř. 124 - 127]

Z rozhovorů ovšem vyplynulo, že není značka jako značka a že různé značkové oblečení může být vnímáno různě. Věnceslav staví proti sobě „profláklé“ značky a značky outdoorové. Zatímco oblečení prvně jmenovaných značek považuje za zbytečně předražené, oblečení outdoorových značek je podle něho kvalitní a dlouho vydrží.

No, značkový... Značkový, myslím tím takový ty Nike, Adidas a tak. Jako značkový oblečení může být i třeba vpodstatě to outdoorový jako je to Alpine Pro nebo Rejoice, že jo to je taky značka. [...] Tak jako to jsou takový outdoorový značky. Tak to jo.

Protože to je zase kvalitní v tom, že to vydrží. Ale jinak jako takový ty profláklý značky, který tvrdí, že jsou úplně nejúžasnější a přitom prostě zaplatím půlku za jejich Trade Mark nebo jak se to jmenuje, prostě to je hrůza. [Věnceslav, ř. 67 - 74]

Blažej mluvil o tom, že některé značky oblečení jsou méně „značkovité“ než jiné. To znamená, že jsou tyto značky mezi lidmi méně známé a že nejsou tak pevně ustavené jako značky v tom pravém slova smyslu. Lidé, kteří nosí oblečení takové značky, si toho často ani nevšimnou.

... ale jsou to třeba takový značky, který většina lidí nezná nebo si to třeba neuvědomí, když se ta značka řekne... třeba fishbone. Takový ty míň značkovitý značky, ale jo.. značky... [Blažej, ř. 91 - 92]

3.5 Role oděvu ve vztazích k druhým lidem

Z rozhovorů vyplývá, že informátoři přikládají rozdílný význam oděvu lidí různého pohlaví a věku. Oděv tak hraje různé role v jejich vztahu k ostatním lidem, podle toho, jakého jsou tito lidé pohlaví a věku. To by ovšem znamenalo, že nejen oděv ovlivňuje to, jak vnímáme člověka, ale naopak i člověk (jeho věk, pohlaví...) ovlivňuje to, jak vnímáme jeho oděv.

3.5.1 Dívky a chlapci

Oděvu dívek je všeobecně věnováno mnohem více pozornosti, a to jak ze strany chlapců, tak ze strany dívek. To je dáno kromě jiného i faktem, že je oděv dívek považován za pestřejší a zajímavější, než oděv chlapců. Z toho důvodu dívčí oděv nabízí více možností ke komentářům a kritice.

V: *A všimneš si stejně oblečení u kluků a u holek?*

Nela: *Já myslím, že u holek je to víc, protože je to pestrý a prostě jako že tam je to víc vidět ty rozdíly. U kluků už jako tak moc ne. [Nela, ř. 84 - 86]*

Spíš víc komentuju holky a u kluků mi [oblečení] tak nějak nevadí. [Jarmila, ř. 75]

Pro informátorky-dívky představují ostatní dívky něco jako živoucí katalog módy, z něhož mohou čerpat inspiraci pro vlastní odívání. Dívky se tak se svými kamarádkami a vrstevnicemi srovnávají a uvažují, jak by oděv té či oné dívky slušel jim. Chlapci nahlíží na oděv dívek jinak. Spíše než jako samostatný prvek, ho vidí jako přirozenou součást vzhledu dívky. Nehodnotí tak jednotlivé části oděvu, ale spíše celkový dojem.

V: *A myslíš si, že si všímáš stejně u kluků a u holek?*

Dobromila: *Víc u holek.*

V: *U holek. A proč?*

Dobromila: *No, protože jsem taky holka, tak jako...*

V: *Že se třeba porovnáváš?*

Dobromila: *No, jo. Anebo když se mi to líbí, tak že bych něco takovýho taky třeba chtěla. [Dobromila, ř. 68 - 73]*

Abych byl přesnej, u kamarádů a známejch si toho [oblečení] nevšímám, všímám si toho u kamarádek a u holek. Protože tam se mi to líbí, že jo, když ta holka je hezky oblečená. [Věnceslav, ř. 114 - 115]

Z rozhovorů s dívkami se zdá, že oděv chlapců považují obvykle za příliš jednotvárný a nevýrazný, než aby se jím zabývaly. Zdá se jako by v oděvu chlapců nenacházeli žádné podněty nebo informace o jejich majiteli – jako by se jim oděv chlapců zdál být bez významů. Zvláštní ale je, že chlapci – byť se oděvem svých kamarádů nezaobírají tak jako oděvem dívek - přemýšlí o oděvu vrstevníků jako o zdroji informací o tom, jaký styl hudby daný chlapec poslouchá, případně, jakým zájmům se věnuje. Z pohledu informátorů–chlapců tedy oděv druhých chlapců má určité významy.

U kluků to [pozn. oděv] minimálně člověku řekne, jakým žije stylem a třeba i jaký má zájmy, co poslouchá, jestli sportuje a tak podobně. A u holek, tak to tak nějak, když je ta holka taková ta přefičená, tak už mi je jasný, že s ní nebude tak moc řeči... [Blažej, ř. 228 - 230]

3.5.2 Lhostejnost k oděvu starších

Staršími lidmi byli v rozhovorech míněni lidé staří jako rodiče informátorů, případně ještě starší (např. v důchodovém věku). Oděv těchto lidí se nepojí s odsouzením nebo zavržením, ale spíše se zjevnou lhostejností, již vůči němu informátoři vykazují, jak je dobře patrné například z odpovědi Věnceslava:

V: *A všimneš si třeba stejně i u dospělých nebo starších lidí, co mají na sobě?*

Věnceslav: *To ani nějak moc neřeším. Ty ať si choděj, jak chtěj.* [Věnceslav, ř. 120 - 121]

Oděv „starších lidí“ je tak mimo jakési zorné pole studentů. To se může pojit se skutečností, že je oděv těchto lidí (především těch nejstarších) studentům poměrně cizí, protože má původ v tom, jaký oděv nosili daní lidé za mlada – pro informátory v poměrně dávné době. Dešifrovat významy skryté v takovém oděvu je pro informátory přirozeně obtížné, a proto pro ně tento oděv ztrácí význam. To vše dosti přesně vystihuje Blažej:

U vyloženě třeba toho důchodovýho věku, tak si toho [oblečení] tolik nevšímám, protože nemůžu to tak objektivně hodnotit, protože některý z nich nosí prostě to, co nosili celej život, co jsou zvyklý nosit, co je baví nosit. [Blažej, ř. 235-237]

Na druhou stranu oděv dospělých (pracujících) lidí může být v jistém smyslu zajímavějším než oděv vrstevníků informátorů. Důvodem je relativní homogenita oděvu studentů, na niž informátoři během rozhovorů poměrně často naráželi. Oděv vrstevníků totiž informátoři považují za poměrně uniformní, což je také důvodem, proč z něho informátoři nedokážou příliš mnoho vyčíst. Na druhé straně se ale v oděvu dospělých lidí může díky jeho větší rozrůzněnosti skrývat více významů, což oděv činí i zajímavějším.

Jakože u těch [pozn. dospělých a starších lidí] je jako víc vidět potom, čím se zabývají. Jestli jako mají spíš jako takový to formální nebo třeba tak anebo obyčejný. [Nela, ř. 88 - 89]

Dospělí lidé se obvykle více než studenti zaměřují na určitou specifickou činnost, která bývá i hlavní náplní jejich pracovní činnosti. Této činnosti pak přirozeně přizpůsobují svůj oděv, jímž se tak odlišují od ostatních, kteří vykonávají činnosti jiné. A díky tomu pak jejich oděv lépe prozrazuje, jaký je jejich životní styl a kam je možné je zařadit například ve stratifikačním systému.

Závěr

Oděv může nést velké množství různých významů, z nichž jsem se ve své práci pokusila obsáhnout alespoň ty nejvýznamnější. Snažila jsem se získat hlubší náhled na významy, jež studenti v rozhovorech přikládali oděvu. Zajímalo mě také to, jakým způsobem se tyto významy promítají do oděvu informátorů a jakým způsobem jsou jimi vnímány a interpretovány významy v oděvu druhých. Poté jsem se pokusila zjistit, nakolik pohled studentů na oděv jako nositel významů odpovídá tomu, jak je tato problematika pojata v sociologické literatuře.

Závěry vyplývající z analýzy rozhovorů odpovídají Datersovu [1990: 45-46] vysvětlení významu, jež má oděv pro mládež při utváření vlastní identity. Oděv byl pro informátory spojen s možností svobodné seberealizace. Prostor, který jim oděv poskytuje, považovali za příležitost nejen k vyjádření své identity, ale i k jejímu budování. Citlivě proto reagovali na jakékoliv snahy o omezení své svobody v oblékání, a to jak ze strany rodičů a školy, tak i ze strany reklamy a příliš silného diktátu módy. Omezení svobody v oblékání totiž chápali jako omezení možnosti být sám sebou.

Utváření identity je informátory chápáno jako zábava, hra, kreativní činnost nebo experimentování s významy a s rolemi, jak to píše i Vlachová [1995: 269-270]. Současná móda běžná mezi středoškolskými studenty je informátory chápána jako poměrně uniformní, a proto se z ní informátoři občas snaží vybočit, odlišit se. Přesto se v rozhovorech objevovala i silná tendence oblékat se tak, „abych zapadl“. Móda byla proto spojována s uniformitou a originalita byla naopak lokalizována spíše mimo módu. To poněkud odporuje Simmelovu chápání módy jako prostředku k nápodobě i odlišení.

Značkový oděv byl během rozhovorů označován jako kvalitní nebo hezcí. Poměrně silný byl ale i názor, že mnohem důležitější než značka oděvu je schopnost člověka vhodně/vkusně kombinovat části oděvu. K významu vkusu odkazoval i výraz „má svůj styl“, který byl připisován jen těm schopným se odlišovat nějakou vkusnou formou, kterou mohou ostatní respektovat. To odpovídá Bourdieuho důrazu nejen na kapitál ekonomický, ale i na kapitál kulturní. To, zda vkus jako součást třídního habitu odlišuje níže a výše postavené ve stratifikačním systému, informátoři nehodnotili. V rozhovorech totiž oděv nebyl téměř vůbec vnímán jako symbol sociálních nerovností

nebo umístění člověka ve stratifikačním systému. Informátoři si totiž nebyli (alespoň ve svých školních třídách) vědomi takových jevů. Pokud vnímají oděv jako znak svého postavení, jde spíše o zařazení v různých skupinách kamarádů, což opět odpovídá zjištěním Vlachové [1995: 270].

Oděv je v očích informátorů neoddělitelně spojen se životním stylem, s poslouchanou hudbou a případně i různými zájmy. Z rozhovorů vyplynulo, že informátoři oděv nevnímají ani tak jako vyjádření svého životního stylu, ale spíše jako jeho pevnou součást. Oděv, který odpovídá životnímu stylu člověka, je pak v rozhovorech označován jako pohodlný. V rozhovorech byl často zdůrazňován právě význam toho, aby oděv souzněl s člověkem, s jeho identitou a životním stylem. Informátoři si ale byli vědomi i toho, že oděvem je možné klamat a že tedy může sloužit jako maska a „dělat úplně jiného člověka“. Zdůrazňovali také, že z oděvu nikdy není možné vyčíst charakter člověka.

Pokud jde o vnímání oděvu druhých, byl nejzajímavější fakt, že oděv starších lidí byl informátory obvykle přijímán s lhostejností. Důvodem této skutečnosti se zdálo být to, že informátoři neznají „kód“ významů uložených v oděvu starších lidí, protože tento oděv je spojen s tím, co tito lidé nosili v minulosti a co informátoři nepoznali. Celá tato skutečnost poukazuje na to, že ne každý je vždy schopen významy z oděvu vyčíst, což je dáno neznalostí použitého „kódu“ nebo „jazyka“, který se s časem mění. To souhlasí například se zjištěními Auty a Elliota o závislosti vnímání oděvu na věku a pohlaví člověka. Také skepse Feinberga, Matara a Burroughse ohledně možnosti poznat identitu druhých podle jejich oděvu se tímto ukazuje jako podložená.

Významy spojované s oděvem v rozhovorech s informátory tedy z podstatné části odpovídaly zjištěním ze sociologické literatury. Některé zvláštní významy, které se v rozhovorech objevily, byly pravděpodobně z velké části dány věkem informátorů a tím, že pochází z malého města.

Summary

Dress can have a lot of various meanings. In this paper I examined at least the most important of them. I tried to come to deeper understanding of meanings which were attached to dress by interviewed students. Thereafter, I aimed to discover to what extent are these meanings analogous to meanings attached to dress in sociological literature.

According to Daters [1990: 45-46] dress plays big role in development of social identity of youth. Interviewed students consider the meaning of dress in a way similar to Daters. For them dress means the opportunity for expression and development of their own identity. This is the reason for their opposition to all restrictions in clothing.

Development of their identity is considered by interviewed students as fun, game, creative activity or experimentation with meanings and roles. These expressions correspond to claims of Vlachová [1995: 269-270]. Contemporary fashion is regarded by interviewed students as rather uniform. Therefore they sometimes try to differ from it. However, they also attempt to fit in. Fashion is associated by them with uniformity, while originality is located rather outside the fashion. Hence, this view rather contradicts Simmel's notion of fashion as the means of imitation as well as differentiation.

Interviewed students view fashion brands as quality and beautiful. However, there is also strong opinion among them that man's ability to tastefully combine particular parts of clothes is more important than the brands of his clothes. This opinion corresponds to Bourdieu's emphasis not only on financial capital, but also on cultural capital. However, in interviews there was no sign that the taste relates to man's status in stratification system because that students do not recognize any relation between dress and position in stratification system. They rather differentiate their dress according to their membership in various groups and this again corresponds to findings of Vlachová [1995: 270].

According to interviewed students, dress is closely connected to lifestyle, music and various hobbies. Dress is not the expression of lifestyle, but rather its part. In

interviews it was emphasised that dress should correspond to lifestyle. However, interviewed students also realize that dress can be used as mask to deceive other people. Hence, according to them it is not possible to know man's character on basis of his dress.

The meanings associated in interviews with dress rather correspond with findings in sociological literature. Some peculiar meanings, which appeared in interviews, can be a result of the age or place of residence of interviewed students.

Použitá literatura

- Auty, Susan, Richard Elliot. 1998. „Social Identity and the Meaning of Fashion Brands.“ *European Advances in Consumer Research* [online] 3 [cit. 26. 9. 2010]. Dostupné z: <http://www.acrwebsite.org/volumes/display.asp?id=11145&print=1>.
- Barnard, Malcom. 2002. *Fashion as Communication*. 2. vydání. Londýn: Routledge.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Londýn: Routledge.
- Daters, Catherine. 1990. „Importance of Clothing and Self-Esteem Among Adolescents.“ *Clothing and Textiles Research Journal* [online] 8 (3) [cit. 16. 3. 2011]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1177/0887302X9000800308>.
- Eicher, Joanne, Marry Roach-Higgins. 1992. „Dress and Identity.“ *Clothing and Textiles Research Journal* [online] 10 (4) [cit. 10. 3. 2011]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1177/0887302X9201000401>.
- Entwistle, Joanne, Elisabeth Wilson. 2001. *Body Dressing*. Oxford: Berg Publishers.
- Feinberg, Richard, Lisa Mataro; Jeffrey Burroughs. 1992. „Clothing and Social Identity.“ *Clothing and Textiles Research Journal* [online] 11 (1) [cit. 16. 3. 2011]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1177/0887302X9201100103>.
- Frisby, David. 2002. *Georg Simmel*. Londýn: Routledge.
- Gronow, Jukka. 1993. „Taste and Fashion: The Social Function of Fashion and Style.“ *Acta Sociologica* [online] 36 (2) [cit. 17. 3. 2011]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4200841>.
- Gronow, Jukka. 1997. *The Sociology of Taste*. Londýn: Routledge.
- Chaney, David. 1996. *Lifestyles*. Londýn: Routledge.
- Jenkins, Richard. 1992. *Pierre Bourdieu*. Londýn: Routledge.
- Johnson, Kim, Jeong-Ju Yoo, Minjeong Kim, Sharron Lennon. 2008. „Dress and Human Behavior: A Review and Critique.“ *Clothing and Textiles Research Journal* [online] 26 (3) [cit. 16. 3. 2011]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1177/0887302X07303626>.
- Lenderová, Milena, Tomáš Jiránek, Hana Doušová. 2001. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století: Dějiny hmotné kultury*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Mirkinová, Toby. 1996. *Tajemná řeš módy: co říkáme svým oblečením*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

- Pyšňáková, Michaela; Barbora Hohnová. 2010. „Od monolitické masy k neomezenému individualismu?“ *Sociologický časopis* 46 (2): 257-280.
- Simmel, Georg. 1997. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Strauss, Anselm, Juliet Corbinová. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Nakladatelství Albert.
- Šanderová, Jadwiga. 2008. „Hlavní proudy teorie a výzkumu sociální stratifikace.“ Pp. 207-308 in Jiří Šubrt (ed.). *Soudobá sociologie II (Teorie sociálního jednání a sociální struktury)*. Praha: Karolinum.
- Veblen, Thorstein. 1999. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Vlachová, Klára. 1995. „Oděv a móda jako sociální fenomény.“ *Sociologický časopis* 31 (2): 267-277.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Kostra rozhovorů (seznam otázek)

Příloha č. 2: Schéma kategorií a kódů (schéma)